

Реферат

на тему:

Протиріччя сучасного суспільства

Не дивлячись на те, що людство досягло великих успіхів у техніці, науці, воно так і не навчилося уникати воєн, конфліктів на різному ґрунті. На сьогодні націоналізм є одним з головних протиріч сучасного суспільства.

Конфлікти, що виникли внаслідок боротьби за розподіл чи контроль над матеріальними і фінансовими ресурсами, відносно легко вирішуються шляхом завчасної мобілізації сторін, зацікавлених в їхній нейтралізації. Але конфлікти, в основі яких лежать зіткнення цінностей та ідеологічних норм, дуже важко нейтралізувати за допомогою переговорного процесу. Сюди можна віднести міжконфесійну боротьбу з етнічною ворожнечею. Подібні конфлікти часто набувають політичного (інколи й геополітичного) змісту (між протестантами і католиками у Північній Ірландії, між шийтами та сунітами, арабами та ізраїльтянами тощо).

Після закінчення "холодної війни" етнічний та релігійний екстремізм, забобони націоналістичної ідеології стали причинами виникнення "конфліктів низької інтенсивності". Міжнародні організації, національні уряди, професійні аналітики виявилися в багатьох випадках неспроможними дати адекватну відповідь викликам сучасного націоналізму. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених етнічним конфліктам, миротворчі міжнародні організації та окремі уряди не можуть похвалитися фактами швидкого й ефективного врегулювання міжнаціональних конфліктів.

Націоналізм - багатомірне явище й дати йому формально непротирічне визначення майже неможливо. Для ілюстрації цього твердження можна навести такі висловлювання:

Націоналізм – це “головним чином принцип, згідно з яким політичне і національне повинно бути конгуентне” (Е.Дж. Гобсбом).

Націоналізм – “граничний рівень лояльності до власної національності” і “національна держава як ідеальна форма політичної організації” (С. ван Евер).

“Націоналізм – політичний рух, який має дві характеристики: по-перше, його рядові учасники проявляють граничний рівень лояльності до їхньої власної етнічної або національної спільноти (ознаками якої є спільне ім'я, міф

спільного походження, історична пам'ять, спільна культура, зв'язок з історичною територією або батьківщиною, певна міра загальної солідарності); при цьому ця лояльність витісняє лояльність до інших груп, тобто вона базується на спільному рідстві чи політичній ідеології; по-друге, ці етнічні чи національні спільноти прагнуть до власної незалежної держави” (А. Сміт).

Окрім таких наукових визначень в літературі можна зустріти чимало надзвичайно заідеологізованих тлумачень цього поняття:

“Націоналізм – це ідеологія, психологія, соціальна практика, світогляд і політика підлеглості одних націй іншим, проповідь національної винятковості і переваги, розпалювання національної ворожнечі, недовіри і конфліктів.” (Политология: Энциклопедический словарь/под ред. Ю. Аверьянова. – М., 1993).

“Націоналізм – ідеологія і політика в національному питанні, для яких характерні ідеї національної зверхності та національної винятковості. Націоналізм трактує націю як вищу надісторичну і надкласову форму суспільної єдності, як гармонічне ціле з інтересами всіх складових її соціальних прошарків.” (Философский энциклопедический словарь. – М., 1989).

“Під сучасну пору в історичному розвитку людства, в його негнотному тяжінні до справедливості, найвища форма духовно-органічної спільноти – це нація, як думка Бога. Нація – це природна, вічна категорія; це суспільно-політична вартість; це жива, самобутна, духовно та органічно сплетена спільнота ... це невід'ємна єдність усіх прошарків і всіх поколінь “живих, мертвих і ненароджених”, спаяних “спільною волею жити самостійним життям у власній державі...”; “бути націоналістом означає бути насамперед етичним воїном за Правду й Справедливість. Український націоналізм висуває ідеал Героя як найвищий, найшляхетніший тип Людини.” (Зварич Р. Воля до справедливості. – Мюнхен, 1992).

При тлумаченні націоналізму як сучасної політичної течії багато непорозумінь виникає з того, що "національне" інтерпретується як онтологічна характеристика людини і суспільних форм життя, тобто помилково вважається, що національні форми свідомості є "природними" культурними властивостями. Хоча вони найчастіше саме так і сприймаються, дані етнографії свідчать про протилежне - національні форми свідомості, а також і самі нації передусім створюються інтелектуалами і державними політичними зусиллями. Це стосується і категорії етносу, яка являє собою внутрішньогрупову дефініцію, яку неможливо визначити строгою науковою або конституційною формулою. На жаль, обидва ці поняття активно і бездумно присутні в політичній мові та нормативно-правових текстах. Численні, так би мовити, національні історії, енциклопедії та культурологічні дослідження часто мають мало спільного з реальною історією народу. Та й номенклатура самих народів, тим більше їхня назва - це результат "зовнішніх вказівок" стародавніх мандрівників, що контактували з народом, або сучасних вчених і політиків. Треба тільки визнати, що етнічність конструюється та реконструюється певними вербальними діями, які відображають сучасні умови, у тому числі владні стосунки між соціальними угрупованнями і не розглядати етнічність як позачасовий параметр людського існування.

Причини виникнення несподіваного для багатьох аналітиків ренесансу (а інколи навіть агресії) націоналізму пов'язані з тим, що тривалий час національні та етнічні фактори сприймалися комуністичною ідеологією як другорядні і рудиментарні форми суспільного устрою, тоді як пріоритетними були класові інтереси.

Виникнення та експансія ідеології націоналізму обумовлені трьома факторами: прагненням підлеглої національності зберегти середній по країні прожитковий мінімум; захистом власної території від перенаселення представниками інших національностей; здійсненням Центром жорсткої асиміляційної політики. Останній фактор є причиною виникнення у

свідомості даної національності почуття страху за своє існування, а також нонконформістських настроїв серед політичної та інтелектуальної еліти. Зрозуміло, що за таких умов приводом для конфлікту може бути будь-що: від побутового інциденту до невірної зрозумілих населенням дій органів влади.

Серед причин ренесансу націоналізму як політичної ідеології також слід відзначити формування у свідомості національних політичних і управлінських еліт прагнення до позбавлення від контролю з боку центру. Це теж є вагомим фактором, який має неабиякий конфліктний потенціал. Етноси як такі не виступають самостійними суб'єктами історичних або політичних подій. Такими суб'єктами виступають певні елітні групи, що претендують на участь у владі і формулюють зміст національних інтересів. Очевидна широкому загалу теза про право нації на самовизначення або власну, тобто національну державу є двоякою, адже самовизначаються, передусім, владні еліти нових політичних структур.

Як визначити ступінь загрози націоналізму? Спостереження свідчать, що інтереси національних груп (якщо вони не мають відвертої лобістської підтримки) і загроза міжнаціональних конфліктів часто знаходяться поза увагою центральної влади. Для політичного й управлінського істеблішменту більш важливим є розподіл Центром владних повноважень і матеріальних ресурсів, що створює сприятливий ґрунт для зростання міжнаціональних конфліктів і використання проблем національних груп (наприклад, мовних) у політичних цілях.

Під час політичних конфліктів, які виникли на національному ґрунті, відбувається боротьба за принципи, цінності і норми, якими "не можна поступитися". Компроміс при цьому досягається зі значними труднощами, адже у самосвідомості учасників конфлікту він пов'язаний зі зрадою "духу крові, справі предків" та "зникненням культурних традицій". Носії ірраціональних ціннісно-нормативних установок майже не здатні сприймати аргументацію протилежної сторони, навіть тоді, коли існує можливість компромісу. Утруднення в нейтралізації такого роду конфліктів викликані

тим, що активізація таких складових політичної діяльності як релігійний фанатизм, етнічна нетерпимість і радикальний націоналізм не завжди безпосередньо детермінується погіршенням матеріального рівня життя. Деструктивні цінності і конфліктний тип поведінки іноді можуть формуватися в свідомості тих представників політичної діяльності, які належать (у матеріальному відношенні) до благополучних соціальних груп.

Політичні конфлікти на ґрунті націоналізму – це найгостріша проблема для більшості держав – колишніх республік СРСР, і Україна серед них – не виняток. Загроза націоналізму її не минула і було б необачним залишити поза увагою його конфліктогенний потенціал.

Для визначення ступеню загрози націоналізму як джерела конфліктів цікаво ознайомитися з гіпотезами Стефана ван Евера, які зводяться до наступних застережень.

Безпосередні причини конфліктів

1. Чим більше існує національностей, що не володіють атрибутами державності, тим більшим є ризик війни;
2. Чим більше національностей переслідують мету возз'єднання зі своїми національними діаспорами і чим більше останні дотримуються анексіоністських стратегій для цього, тим більшим є ризик війни;
3. Чим більш гедоністичними є цілі, що переслідують національності одна щодо іншої, тим більшим є ризик війни;
4. Чим більш жорстоко пригноблюються національні меншини, що проживають в окремій країні, тим більшим є ризик війни.

Підґрунтя безпосередніх причин і умови їхньої реалізації визначаються наступними факторами.

Структурні фактори

1. Національності, які не володіють атрибутами державності, представляють більший ризик, якщо їм притаманне стійке і правдоподібне прагнення до свободи, а центр силоміць перешкоджає цьому;

2. Чим густіше змішані національності, тим вищий ризик війни:

- ризики, пов'язані зі змішуванням, найвірогідніші при компактному проживанні ("дім до дому"), чим регіональні ("область до області");
- ризики, що виникають в разі змішування, більш ймовірні, якщо визволення співвітчизників діаспорою є важким, але можливим, і навпаки - якщо визволення неможливе або ж надзвичайно легкодоступне;

3. Чим більш захищені й легітимні політичні кордони та міцніші співвідношення між політичними й общинними кордонами, тим менший ризик війни:

- чим більш небезпечні і менш захищені кордони новостворених національних держав, тим більшим є ризик війни;
- чим більше міжнародна легітимність кордонів новостворених національних держав, тим меншим є ризик війни;
- чим. більше кордони новостворених національних держав відповідають етнічним кордонам, тим меншим є ризик війни.

Політичні фактори і ті, що пов'язані з навколишнім середовищем

Чим більше в минулому однією національністю скоєно злочинів щодо іншої, тим більшим є ризик війни:

- якщо більшість и,их злочинів пам'ятаються жертвами, тим вищим є ризик війни;
- чим більшу частку відповідальності за минулі злочини можна адресувати групам, які ще діють на громадсько-політичній сцені, тим більшим є ризик війни;
- чим менше покаяння і розкаяння демонструють групи, що завинили, тим більшим є ризик війни;
- чим жорсткіше національності притісняють меншини, які на даний час мешкають у країні, тим більшим є ризик війни.

Перспективні фактори

Чим більшою є розбіжність у віруваннях національностей у свою загальну історію та її сучасні умови, тим більшим є ризик війни:

- чим менш легітимними є уряд і лідери національних рухів, тим більшою є їхня схильність бути провідниками міфологічних національних вірувань, а відтак - більшим є ризик війни;

- чим більше держава вимагає від своїх громадян, тим більш вони схильні бути провідниками міфологічних національних вірувань, а відтак - більшим є ризик війни;

- якщо економічні умови погіршуються, громадська думка стає більш налаштованою до пошуків "цапа відбивайла", отже, війна стає більш вірогідною;

- якщо незалежні оцінювальні інститути недостатньо компетентні, такі міфи найчастіше превалюють у громадській думці, а відтак війна стає більш ймовірною.

Чим швидше сучасне суспільство навчиться приборкувати різні прояви націоналізму ("дикого націоналізму"), тим швидше воно усуне свої соціальні протиріччя.